

dr Magdalena TOMALA
Uniwersytet Jana Kochanowskiego
Katedra Krajów Europy Północnej
magdalena2828@gmail.com

STATUS GRENLANDII W ŚWIETLE ZMIAN KLIMATYCZNYCH

Streszczenie: Wraz z postępującym ocieplaniem się arktycznego klimatu znaczenie Grenlandii, jako istotnego elementu systemu geopolitycznego regionu Arktyki, będzie rosło. Zwiększająca się dostępność miejscowych zasobów surowców energetycznych oraz metali ziem rzadkich będzie powodować wzrost zainteresowania Wyspą ze strony podmiotów zewnętrznych. Aktywność polityczno-ekonomiczna czynników trzecich, nakierowana na stolicę Grenlandii – Nuuk, będzie tym samym przybierać na sile. Zjawisku temu towarzyszyć będzie zwiększające się dążenie Grenlandii do uzyskania pełni suwerenności politycznej.

Słowa kluczowe: Arktyka, Grenlandia, stosunki międzynarodowe.

Z perspektywy stosunków międzynarodowych interesujące jest położenie geopolityczne Grenlandii. To największa wyspa świata, której wektor geograficzny wskazuje stronę północno-amerykańską, a wektor polityczny – europejską. Choć geograficznie leży blisko Kanady, stanowi terytorium autonomiczne Królestwa Danii.

Na wzrost zainteresowania tym regionem złożyły się przede wszystkim zmiany klimatyczne na świecie, szczególnie widoczne właśnie na Biegunie Północnym, w tym również na Grenlandii. Ocieplenie klimatu przyczynia się do otwarcia szlaków morskich (Makowski, 2011; Kubiak, 2011, s. 108) oraz do odsłonięcia dotąd niedostępnych surowców mineralnych. Należy zaznaczyć, że Grenlandia składa się głównie z lądolodu, który pokrywa aż 80-85% powierzchni całej wyspy. Dlatego wzrost temperatury i topnienie lodowców stają się w kilkudziesięcioletniej perspektywie przesłanką do większego zainteresowania państw oraz korporacji międzynarodowych istniejącymi tam zasobami, a także możliwościami ich wydobycia.

Problem ten jest szczególnie interesujący w kontekście statusu Grenlandii, jej dążeń niepodległościowych z jednej strony, a z drugiej – zależności od Danii (w sensie politycznym oraz gospodarczym), czy wreszcie współpracy z UE. Choć jak wskazuje P.D. Baird (Baird, 1967, s. 258), jest ona przykładem na zakończony z sukcesem eksperyment kolonialny, to czy jest tak faktycznie? Coraz częściej społeczność Grenlandii domaga się autonomii. W niniejszym artykule starano się ukazać dążenia Grenlandii do suwerenności, a w perspektywie czasowej do możliwości utworzenia na mapie świata nowego państwa (Loukacheva, 2007, s. 90). Celem opracowania jest ukazanie dylematów związanych z uzyskaniem suwerennych praw do tego terytorium. Grenlandia przez

ostatnie 60 lat przeszła olbrzymie zmiany. Z kolonii handlowej i prowincji misyjnej stała się niezależnym krajem o nowoczesnej infrastrukturze, co przekłada się na korzyści, ale zagraża jednocześnie tradycyjnemu życiu ludności.

Wskazane przesłanki pozwalają na postawienie hipotezy o tym, iż Grenlandia – dzięki zmianom klimatycznym – „uwolni się od historycznej bliskości ze Starym Kontynentem”. Oczywiście, ocieplenie klimatu ma tu znaczenie pośrednie. Jednak surowce naturalne, także energetyczne, możliwość samodzielnego nimi dysponowania, handlu nimi mogą okazać się zdecydowanie bardziej opłacalne niż dotychczasowa pomoc ze strony rządu Danii. Potencjalne korzyści finansowe, wynikające z kontraktów wydobywczych z korporacjami międzynarodowymi, z pewnością będą mocnym argumentem w tej sprawie.

Status Grenlandii w świetle prawa międzynarodowego

Z Grenlandią związane są zagadnienia z zakresu prawa międzynarodowego, odnoszące się do kwestii zależności terytorialnej, autonomii, suwerenności. Szczególny status tej wyspy w prawie międzynarodowym wynika ze zmian, jakie zachodzą współcześnie na Grenlandii, a które mogą w niedalekiej przyszłości zaowocować powstaniem nowego suwerennego podmiotu na arenie międzynarodowej. Państwo suwerenne, wg I. Popiuk-Rysińskiej, „jest to organizacja terytorialno-polityczna, składająca się z trzech elementów konstytutywnych: ludności, terytorium oraz władzy suwerennej” (Popiuk-Rysińska, 2001, s. 89). Zdaniem Z. Czachóra, termin *suwerenność* związany jest z podmiotowością prawa międzynarodowego, która jest zdolnością nabywania praw i zaciągania zobowiązań międzynarodowych (Czachór, 2007, s. 35 i n.).

Suwerenność państwa to, po pierwsze, jego samowładność, czyli prawna niezależność od jakichkolwiek czynników zewnętrznych, i, po drugie – całowładność, czyli kompetencja normowania stosunków wewnątrz państwa. Na dzisiejsze rozumienie suwerenności wpływ mają: zwierzchność terytorialna, niepodległość i swobodny, wolny od ingerencji ustroj polityczny, społeczny i ekonomiczny (wynikający z zasady samostanowienia narodów) oraz możliwość współżycia z innymi narodami na zasadach równości i obopólnych korzyści.

Aby stać się suwerennym państwem – w świetle prawa międzynarodowego – Grenlandia musi spełnić następujące warunki: „Państwo powstaje więc wówczas, gdy na określonym terytorium i zamieszkującą go ludnością tworzy się władza suwerenna, sprawowana w granicach tego terytorium. (...) Suwerenność oznacza formalny status państwa w otoczeniu międzynarodowym. Wskazuje, że państwo stanowi odrębną i niezależną jednostkę geopolityczną, która sama sobą włada i sama za siebie odpowiada. Ponosi więc wyłączną odpowiedzialność za to, co dzieje się na jej terytorium oraz niezależnie i samodzielnie (bez pośrednictwa innych) definiuje, reprezentuje i realizuje swoje interesy na arenie międzynarodowej” (Popiuk-Rysińska, 2001, s. 89).

Dla samodzielných rządów, terytorialność jest podstawowym i decydującym elementem, który Grenlandia spełnia, aby stać się suwerennym państwem (Sanders, 1993, s. 70).

Spełnia również inne kryteria, takie jak: ludność oraz sprawowanie władzy, choć nadal uzależniona jest od Danii w kwestii stosunków z państwami trzecimi.

Obecnie, Grenlandia nie posiada suwerennych praw, a jedynie status autonomii, regulowany przez akty prawa międzynarodowego, jak również ustawodawstwo Królestwa Danii. Tu jednak można zauważyć sprzeczność interesów metropolii i terytorium autonomicznego Grenlandii. Bowiem zgodnie z Konstytucją, Królestwo Danii jest państwem unitarnym, a postanowienia ustawy zasadniczej stosuje się do wszystkich części Królestwa. Konsekwentne dążenie Grenlandii do uzyskiwania coraz to większej niezależności od władz centralnych stanowi zaprzeczenie jednolitego charakteru państwa (Brańka, 2012, s. 17). Autonomia może więc być etapem przejściowym do osiągnięcia zamierzonego celu. Pozostaje pytanie, jak po uzyskaniu suwerennych praw Grenlandia poradzi sobie samodzielnie w sprawach gospodarczych, społecznych, czy administracyjnych?

Termin *autonomia* jest wieloznaczny i należy do kategorii prawa państwowego i prawa międzynarodowego. Oznacza „samorządność”, lub „samodzielność”. Pod pojęciem *autonomii terytorialnej* rozumie się więc formę terytorialnej struktury państwa, która jest gwarantowana przez konstytucję bądź ustawy (Skotnicki, 1986, s. 86). Takie terytorium zostaje wyróżnione ze względu na jakąś szczególną cechę, dzięki czemu posiada większy zakres praw. Z kolei Antonowicz uznaje, że jest to jednostka geopolityczna, która nie jest suwerenna, ale też nie jest całkowicie podporządkowana władzom państw, w skład których wchodzi, albo do których należą (Antonowicz, 2008, s. 82 i n.).

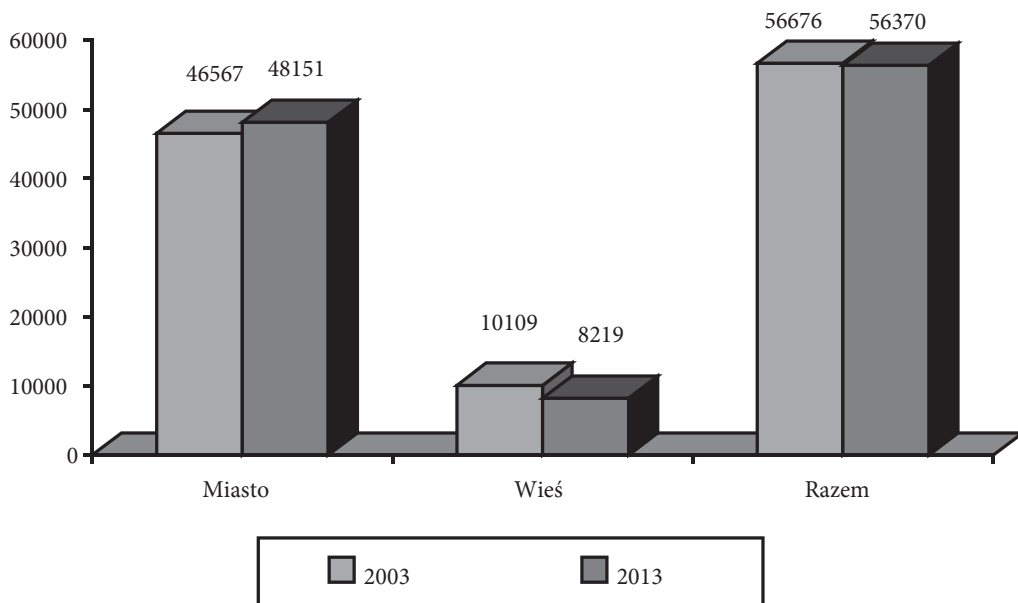
Dlatego, mimo że mówimy o autonomii Grenlandii, to jest to forma uzależnienia od metropolii, jaką jest Dania. W prawie międzynarodowym dość często spotyka się przeciwstawne pojęciu państwa suwerennego, właśnie pojęcie „państwa zależnego”. Istnieje kilka definicji państwa zależnego, wśród nich zwraca uwagę definicja L. Ehrlicha (1958), w której za państwo zależne uznaje się państwo będące podmiotem prawa międzynarodowego w pewnych tylko kierunkach, podczas gdy w innych kierunkach występuje w jego imieniu inne państwo, w którego skład ono samo nie wchodzi. Twierdzi się jednak, że słowo „państwo” zarezerwowane jest dla suwerennych jednostek, dlatego twierdzenie „państwo zależne” jest sprzeczne. Bowiem terytorium zależne to zamieszkałe terytorium, które nie wchodzi w skład żadnego państwa jednak nie posiada suwerenności. Są to jednostki odrębne terytorialnie, ale zależne w rozumieniu polityczno-ustrojowym (por. Ehrlich, 1958).

Pod koniec epoki kolonialnej, w latach pięćdziesiątych XX w, pojawiła się tendencja do przekształcania kolonii w inne jednostki geopolityczne, których status nosił znamiona quasi-autonomii i miał za zadanie maskować kolonialny charakter władania. Różne metropolie stosowały różne nazewnictwo. Dania, w 1953r., przemianowała ją na prowincję metropolii. Z kolei w 1979r., Grenlandię przekształcono w autonomiczny kraj. Później jednak Grenlandia zdecydowała się na referendum i ludność opowiedziała się za dalszym związkiem z metropolią na zasadzie „państwa autonomicznego” Danii, z pełnym samorządem wewnętrznym, a nawet częściowymi uprawnieniami międzynarodowymi. W gestii Danii pozostały wówczas: obrona i finanse. Grenlandia w swej swobodzie podjęła decyzję o opuszczeniu Wspólnoty Europejskiej w 1982r., a 1 stycznia 1985 roku uzyskała status stowarzyszonego terytorium zamorskiego. Z kolei, 21 czerwca w 2009r.

powiększyła uprawnienia suwerenne na trzydzieści obszarów, pozostawiając w gestii Danii jedynie politykę graniczną.

Czynniki kształtujące pozycję międzynarodową Grenlandii

Historia stosunków międzynarodowych pokazuje niskie zainteresowanie państw obszarem Grenlandii. Przede wszystkim, wyspa była polem aktywności naukowców z różnych stron świata (Łuszczuk, 2010, s. 33-34). Pomimo tego, iż była kolonią duńską, od kilku dekad prowadzone były na jej terytorium badania naukowe, organizowane przez ekspedycje międzynarodowe. Jak podkreśla J. Grzela: „W przeszłości światowe mocarstwa nie wykazywały dużego zainteresowania tym regionem. Ze względu na surowy klimat, utrudniony dostęp oraz mało rozpoznane zasoby naturalne, Daleka Północ nie była przez nie postrzegana przez pryzmat korzyści ekonomicznych” (Grzela, 2011, s. 183). Podobnie też było w przypadku omawianego obszaru. Dziś ta sytuacja zdecydowanie ulega zmianie, a Wyspa staje strategicznym terytorium na skalę międzynarodową. Jakie czynniki o tym zadecydowały?



Rysunek 1. Populacja na Grenlandii

Źródło: opracowanie własne na podst. Michelsen, 2013.

Grenlandia zajmuje powierzchnię 2 175 600 km², z czego jednak 1 833 900 to ziemia pokryta wiecznym lodem, a jedynie 150 000 km² może uchodzić za obszar zamieszkały.

Jest to kraj o zimnym klimacie. Średnia roczna temperatura powietrza w środkowej części wyspy wynosi -30°C , zimą spadając nawet poniżej -50°C . Wybrzeże Gren-

landii, szczególnie w południowej części, odznacza się łagodniejszymi temperaturami, przez większą część roku średnia temperatura to 0°C i więcej, niekiedy nawet powyżej 10 stopni. Ma charakter wyżynny, a najwyższe wzniesienie – Góra La Gunnbjora – wznosi się 3700 m n.p.m. (Czapliński, 1982, s. 333). Grenlandię zamieszkuje ok. 56 tys. mieszkańców (zob. Rysunek 1). Jak wskazuje Rysunek 1, populacja Grenlandczyków w ciągu ostatnich dziesięciu lat pomniejszyła się nieznacznie, natomiast niewielki wzrost dotyczy przede wszystkim obszarów miejskich.

Stolicą kraju jest Godthab (Nuuk). Języki używane na Wyspie to grenlandzki, duński, oraz angielski (w większych miastach). W języku grenlandzkim można wyróżnić aż cztery dialekty: południowy, wschodni, zachodni (uznawany za oficjalny, którego dzieci uczą się w szkołach) oraz tzw. Thule.

Najkorzystniejsze warunki panujące na południowo-zachodniej części wyspy najbardziej sprzyjają tworzeniu osad (zob. Tabela 1).

Tabela 1. Warunki klimatyczne w Nuuk

Miesiąc	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Temp. maksymalna	-4,4	-4,5	-4,8	-0,8	3,5	7,7	10,6	9,9	6,3	1,7	-1,0	-3,3
Temperatura średnia	-7,4	-8,0	-8,0	-3,9	0,6	3,9	6,5	6,1	3,5	-0,6	-3,6	-6,2
Temperatura minimalna	-10,1	-10,6	-10,6	-6,1	-1,5	1,3	3,8	3,8	1,6	-2,5	-5,8	-8,7

Źródło: <http://www.climate-charts.com/Locations/g/GL04250.php>.

Tabela 2. Wartość wyładunku skorupiaków i ryb (w tys. ton)

Wyszczególnienie	2007	2008	2009	2010	2011
Skorupiaki	64,8	69,3	65,7	57,0	57,0
Krewetki	62,6	67,2	62,6	54,2	55,2
Kraby	2,2	2,2	3,1	2,8	1,8
Ryby	53,5	40,0	36,8	42,7	47,0
Dorsz Grenlandzki	0,6	0,6	0,3	0,3	0,2
Dorsz Atlantyczny	11,7	12,3	7,8	9,4	11,1
Halibut Grenlandzki	21,6	19,2	20,6	22,9	23,4
Zębacz	0,9	1,2	1,1	1,2	0,8
Grenadier	9,6	0,0	0,0	0,0	0,0

Źródło: opracowanie własne na podst. Michelsen, 2013.

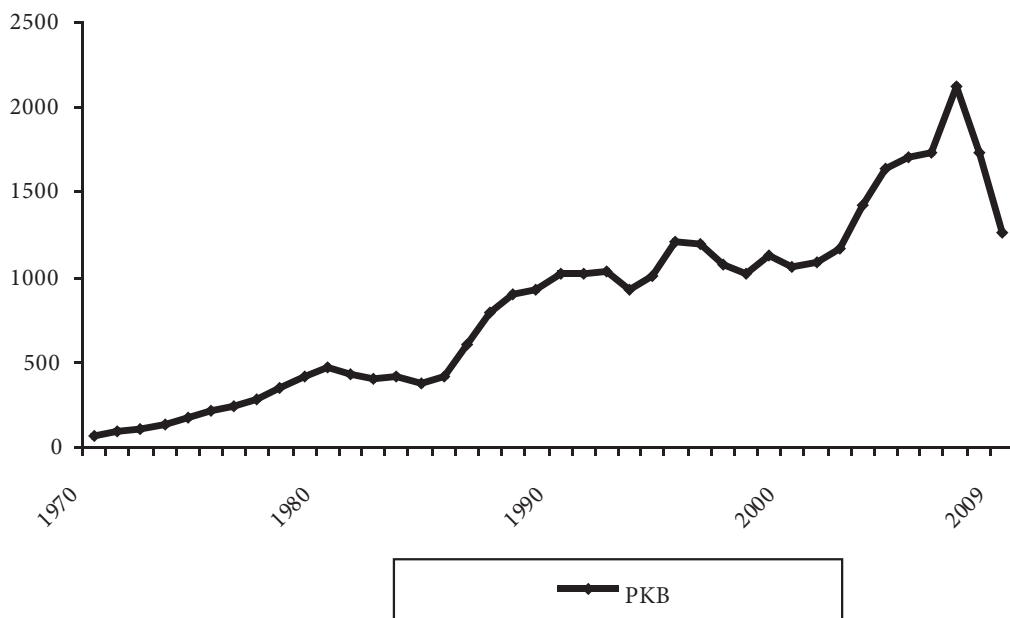
Na tym właśnie obszarze mieszka 60 proc. całkowitej liczby ludności. Oprócz Grenlandczyków, są to także Eskimosi, Duńczycy (w większości napływowi oraz ludność mieszaną). Najpowszechniejszą religią jest luteranizm.

Surowy klimat, panujący na Grenlandii, nie sprzyja rozwojowi gospodarczemu. Dlatego fundamentem grenlandzkiej ekonomii, a tym samym sposobem na życie, było przez stulecia rybołówstwo oraz łowiectwo. Podstawą bytu były polowania, głównie na ssa-

ki morskie, takie jak foki, narwale, morsy, wieloryby i niedźwiedzie polarne. Poza tym, polowano na inne arktyczne zwierzęta (w zależności od ich występowania), takie jak renifery, woły piżmowe, lisy polarne, zające i ptaki. Łowiono też ryby używając prostych przynęt i ościeni, co również dziś jest podstawą ich gospodarki (zob. tabela 2).

Rodzima gospodarka oparta jest na rybołówstwie, które zastąpiło tradycyjne myślistwo. Głównym produktem (także eksportowym) są krewetki – łowi się ich ok. 60 tys. ton rocznie, a dalej kraby, halibuty i dorsze.

Dodatkowym dochodem państwa jest sprzedaż koncesji połowowych i towarów luksusowych, np. odzież z foczej skóry (rząd Grenlandii walczy o zniesienie zakazu importu tych produktów przez inne kraje). Grenlandia ma również złoża minerałów (złoto, diamenty, ropa), których wydobywanie jest jednak dość kosztowne. Gospodarka Grenlandii jest zależna od eksportu ryb, krewetek, dochodów z wydobywania zasobów mineralnych oraz dotacji rządu duńskiego. Wskazane elementy składają się na PKB Wyspy (zob. Rysunek 2).



Rysunek 2. Produkt Krajowy Brutto na Grenlandii w latach (w mln USD).

Źródło: opracowanie własne na podst. Michelsen, 2013.

Na wykresie widać, iż kryzys finansowy z 2008r. oraz polityka zwiększenia suwerennych praw w sektorze wydobywczym kosztem ograniczenia dotacji duńskich, uszczupliła PKB Grenlandii.

Należy również pamiętać, że tradycji łowieckiej oraz rybackiej zagraża ocieplenie klimatu oraz naciski organizacji międzynarodowych, które walczą o ochronę środowiska i zachowanie różnorodności gatunkowej. Podejmowane na arenie międzynarodowej dzia-

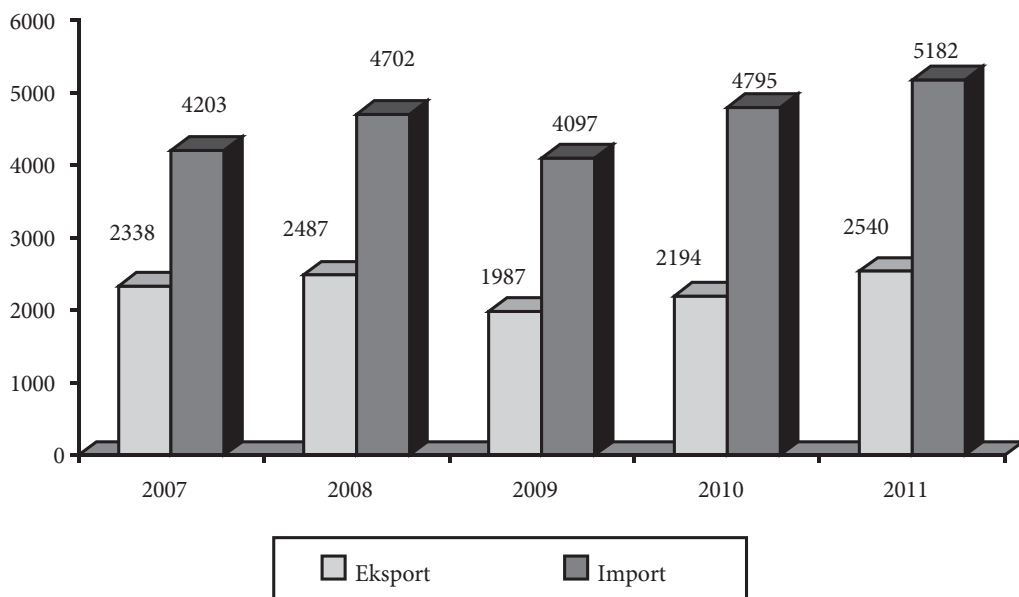
łania w tej materii (Global Arctic Programme, 2012) oraz uzależnienie od dotacji Danii sprawiają, że naciski na Grenlandię skłaniają do zmian na Wyspie. Dlatego działania rządu Grenlandii skierowane są na wprowadzanie limitów, które pozwolą przetrwać najbardziej zagrożonym gatunkom w ich naturalnym środowisku, a z drugiej strony – zachować tradycyjny model gospodarstw domowych (zob. Tabela. 3.)

Tabela 3. Wydane licencje łowieckie na Grenlandii.

Wyszczególnienie	2007	2008	2009	2010	2011
Łączna wartość	8180	7237	6970	7630	7037
Myśliwi	2373	2127	1712	2083	2060
Sportowcy	5807	5110	5258	5547	4977

Źródło: opracowanie własne na podst. Michelsen, 2013.

Gospodarka, oparta na rybołówstwie, zdecydowanie nie jest konkurencyjna na arenie międzynarodowej, a głównym problemem jest ujemny bilans w handlu zagranicznym (zob. Rysunek 3).



Rysunek 3. Struktura handlu zagranicznego (w mln DKK).

Źródło: opracowanie własne na podst. Michelsen, 2013.

Gospodarka grenlandzka nie jest sobie w stanie poradzić bez dotacji duńskich. Finansują one co najmniej połowę wydatków rządu autonomii (Kleist, 2010). Duża część dotacji nigdy nie opuszcza Danii, pokrywając koszty grenlandzkiego importu.

Nadzieje na dochody wiążą się z przydzielaniem zagranicznym inwestorom koncesji wydobywczych. Większość istniejących na Grenlandii kopalni zamknięto, obecnie działa tylko jedna kopalnia złota, a dopiero planuje się rozpoczęcie wydobycia diamentów. Grenlandia jednak zaczyna liczyć na korzyści w dziedzinie eksploatacji surowców mineralnych, którą zapewnić jej mają podziemne bogactwa, w tym wielkie złoża rudy żelaza, uranu oraz – tak pożądanym na całym świecie – metali ziem rzadkich. Poszukuje sposobów na rozwinięcie swojego sektora surowcowego i przyciągnięcie zagranicznych inwestorów – jak dotąd, bez znaczących sukcesów w tej dziedzinie.

Tabela 4. Pozwolenia na wydobywanie surowców na Grenlandii.

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012
Ropa naftowa					
Pozwolenia na wydobycie	17	23	27	25	27
Pozwolenia na badania	11	13	20	20	20
Koszty badań w mln USD	115,5	102,0	501,7	823,9	...
	2007	2008	2009	2010	2011
Metale rzadkie					
Pozwolenia na wydobycie	14	14	11	21	16
Pozwolenia na badania	63	67	71	73	75
Koszty badań w mln USD	471,0	497,0	300,0	524,0	...

Źródło: opracowanie własne na podst. Michelsen, 2013.

Grenlandia przyznała już 150 koncesji na poszukiwanie złóż różnych minerałów, podczas gdy w poprzedniej dekadzie tylko 10. W zeszłym roku firmy poszukujące złóż na lądzie w Grenlandii wydały około 100 mln dol. oraz ponad 1 mld dol. na podmorskie wiercenia. Szukają ropy naftowej i gazu, żelaza oraz cynku. A przede wszystkim – metali ziem rzadkich. To grupa 17 pierwiastków o niezwykłych właściwościach. Stal z niewielką ich domieszką jest odporna na wysokie temperatury, ma silne własności magnetyczne. Bez metali ziem rzadkich nie można myśleć o rozwoju zaawansowanych technologii. Są surowcem do produkcji ekranów do komputerów i smartfonów, turbin wiatrowych, laserów, silników do aut hybrydowych, urządzeń diagnostycznych do rezonansu magnetycznego (Kublik, 2013).

Według szacunków, w najbliższej przyszłości szansę na realizację mają zaledwie dwa projekty. Pierwszym z nich jest inwestycja rozważana przez amerykański koncern Alcoa, która miałaby wartość ponad 3 miliardów euro, ale pozostaje we wstępnej fazie planowania. Drugim, bardziej kontrowersyjnym projektem, jest potencjalna inwestycja firmy London Mining, która chciałaby wydobywać rudę żelaza w pobliżu miejscowości Issua. Wartość tej inwestycji szacowana jest na 13 miliardów koron (czyli niemal 2 miliardy euro), co mniej więcej odpowiada aktualnemu PKB Grenlandii. London Mining współpracuje przy przygotowaniu tej inwestycji z chińskimi podmiotami, takimi jak China Communication Construction Company, Sinosteel czy Chiński Bank Rozwoju (China Development Bank). Integralną część planów inwestycyjnych stanowi grupa 3 tysięcy chińskich robotników, którzy pracować mieliby w kopalni za niskie stawki. Jak to ujął

(były już) chiński kierownik projektu London Mining, Hu Xiaogang, w wywiadzie dla duńskiego dziennika „Berlingske”, inwestycja byłaby możliwa wyłącznie z udziałem chińskich robotników (Parello-Plesner, 2013).

Należy zauważyć, że dotychczas jedną trzecią zasobów metali ziem rzadkich na świecie zarządzali Chińczycy, co całkowicie zmonopolizowało dostawy tych pierwiastków. Pekin, budując swój monopol przez trzy dekady, dostarczał bardzo tanio metali ziem rzadkich ze swoich kopalń i w ten sposób zniszczył konkurencję. Obecnie Chińczycy zaczęli ograniczać eksport tych surowców, wprowadzając limity na ich dostawy na światowe rynki, z roku na rok zmniejszane. Państwa Zachodu zaczęły więc szukać nowych źródeł dostaw, niezbędnych dla rozwoju nowych technologii właśnie na Grenlandii.

Chiny, Stany Zjednoczone, Kanada coraz bardziej interesują się Arktyką. Po zawarłym w kwietniu porozumieniu o wolnym handlu z Islandią (pierwszym takim w Europie) Chiny uzyskały status obserwatora w Radzie Arktycznej (<http://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us/arctic-council/observers>), roszcząc sobie prawa do arktycznych surowców. Z drugiej strony, Grenlandia może stać się „poligonem doświadczalnym”, na którym będą ścierały się ze sobą surowcowe interesy mocarstw światowych. Toczące się dyskusje wokół kwestii wydobywania uranu na Grenlandii wskazują jednak, że dość dyskusyjne stanie się zachowanie obowiązujących reguł, stosowanych w rozwiniętych gospodarkach europejskich. Zasadne są również obawy, czy ta „gorączka złota” nie stanie się socjalnym oraz ekologicznym wyścigiem do dna.

Droga Grenlandii do autonomii

Chcąc zrozumieć zmieniające się znaczenie i pozycję geostrategiczną Grenlandii, należy ją rozpatrywać w szerszym kontekście historycznym. Zanim Europejczycy dotarli na Grenlandię, przybyła tam w XI w. grupa Thule, która miała o wiele większą wiedzę, niż wówczas żyjąca tam grupa Dorset. Przewaga technologiczna przybyszów, związana z posiadaniem sań ciągniętych przez psy, harpunów do połowów oraz kajaków, spowodowała, że grupa Thule bardzo szybko opanowała zachodnie wybrzeże Grenlandii. Tak zwana „Mała Epoka Lodowcowa”, która przyczyniła się do zakończenia kolonizacji Grenlandii przez Normanów, miała również niebagatelny wpływ na życie samych Inuitów. W wyniku obniżenia się temperatur, Inuici porzucili swoje wioski na północno-zachodnim wybrzeżu Grenlandii i udali się na południe, gdzie panowały lepsze warunki klimatyczne. Jednocześnie, zbyt intensywne myślistwo, głównie na pewien gatunek wielorybów, doprowadziło do pogorszenia się warunków życia, gdyż coraz trudniej było o dużo dobrego i bogatego w składniki odżywcze pożywienia. Ostatecznie jednak kultura Thule przetrwała, a jej członkowie są uważani za przodków dzisiejszych rdzennych Grenlandczyków. Europejczycy opanowali Grenlandię wraz z przybyciem Eryka Rudego, który w roku 982 naszej ery został wygnany z Islandii za morderstwo i dotarł na wyspę, której klimat różnił się od dzisiejszych warunków pogodowych. Stąd wywodzi się nazwa – Zielona Wyspa. Po kilku latach eksploracji, Eryk Rudy powrócił na Islandię, z której na czele 25 statków wyruszył w celu skolonizowania Grenlandii. Do celu dotarło tylko 14 z nich,

dając początek osadzie – Brattahlid (dzisiejsze Qassiarsuk). Stała się ona na długie lata centrum osadnictwa Grenlandii (zw. Wschodnią Kolonią). Powstały też kolejne osady, m.in. Vesterbygd (tzw. Zachodnia Kolonia). W kolejnych latach dotarli na Grenlandię następni osadnicy, którzy skolonizowali dzisiejszą Południową i Zachodnią Grenlandię (Roesdahl, 1996, s. 231-232).

Wiek XII i XIII to okres ogólnego ocieplenia klimatu w Europie, który umożliwił dalszą kolonizację Grenlandii. Koloniści zajmowali się przede wszystkim myślistwem, a głównym towarem eksportowym były skóry niedźwiedzi polarnych oraz kości wielorybów. Rozwój handlu nastąpił przede wszystkim na linii Grenlandia–Islandia oraz Grenlandia–Norwegia. W roku 1261 Grenlandia uznała zwierzchność norweskiego króla, co kładzie kres wolnemu handlowi – od tego czasu objęty był królewskim monopolem, a król ściśle określał liczbę statków, które mogły odwiedzać Grenlandię i Islandię. Można jedynie przypuszczać, co stało się z ostatnimi Grenlandczykami. Hipotezy są różne – według jednej z nich, zmuszeni coraz cięższymi warunkami atmosferycznymi do porzucenia swoich osad we Wschodniej Kolonii, przedostali się przez lądolód na zachodnie wybrzeże Grenlandii i stamtąd, po zamrożonym morzu, dotarli do arktycznej Kanady, gdzie żyli wśród Indian Algonquin. Na taki rozwój wydarzeń wskazuje, m.in. język Indian Algonquin, w którym można odnaleźć szereg słów pochodzenia skandynawskiego. Trudno doszukać się wzmianek w piśmiennictwie na temat Wyspy. Prawie przez 250 lat Grenlandia nie była obiektem zainteresowania Europy. Owszem, próby odkrycia Północnego Przejścia prowadziły wzdłuż wybrzeży Grenlandii i Europejczycy mieli kontakty z Inuitami, ale nie miały one stałego charakteru i nie wiązały się ze stałą obecnością na Wyspie. Ze względu na bogactwo przybrzeżnych wód, coraz częściej odwiedzali ją wielorybnicy – głównie Anglicy i Szkoci.

Nowy okres w historii Grenlandii nastąpił dopiero w XVIII wieku. W 1721r. na Grenlandię wyruszyła duńsko-norweska ekspedycja pod kierownictwem Hansa Egede, m.in. w celu nawiązania kontaktów z wcześniejszymi kolonizatorami wyspy. Wówczas nie wiadomo jeszcze, jaki los ich spotkał. Zamierzony cel, z oczywistych względów, nie został osiągnięty, założono jednak nową kolonię o wdzięcznej nazwie „Dobra Nadzieja” (Godthåb) – dzisiejszy Nuuk. Wyprawa rozpoczęła nowy etap w historii Grenlandii, który trwa do dziś i który zakończy się zapewne uzyskaniem przez Grenlandię niepodległości. Wraz z rozpoczęciem kolonizacji Wyspy, Duńczycy rozpoczęli również okres jej izolacji od obcych (nie duńskich) wpływów, m.in. w zakresie handlu i osiedlania się. Etap ten trwał w zasadzie do roku 1953, kiedy Grenlandia stała się częścią Danii. W wyniku tych zmian, Grenlandczycy zasiedli w duńskim parlamencie, a wszystkim mieszkańcom Grenlandii przyznano takie same prawa cywilne, jak rdzennym Duńczykom.

Lata 1862-1863 można uznać za początek drogi do niepodległości. Wówczas zostały przeprowadzone pierwsze, demokratyczne wybory na Grenlandii, które odbyły się mimo braku akceptacji Korony Duńskiej. Powołany parlament nie uzyskał suwerennych praw, wobec czego decyzje nadal zapadały w Danii, bez udziału mieszkańców Wyspy. Już wówczas kwestie związane z przemysłem rybnym (tj. monopolem Duńczyków) budziły kontrowersje wśród samych Grenlandczyków. Kiedy Norwegia w 1905r. odzyskała niepodległość, zaczęła domagać się praw do Grenlandii. Spór został bezpośrednio wywołany

opublikowaniem przez rząd norweski 10 lipca 1931 roku deklaracji, stanowiącej o zamiarze zajęcia pewnych obszarów Wschodniej Grenlandii, położonych pomiędzy równoleżnikiem 71 30' (Carlsberg Fjord) a 75 40' (Bessel Fjord) szerokości północnej, nazywanych w deklaracji Ziemią Eryka Rudego. W ślad za deklaracją rządu, norweskie floty rybackie podjęły działania eksploatacyjne w regionie. Według rządu duńskiego, obszar opisany deklaracją norweską był poddany suwerenności Królestwa Danii. Deklaracja i podjęte na jej podstawie działania norweskie były przyczyną wniesienia skargi przez Danię, w której zwracała się ona do Trybunału o wydanie orzeczenia stwierdzającego, że „ogłoszenie deklaracji zajęcia i wszelkie kroki podjęte przez rząd norweski stanowią pogwałcenie istniejącej sytuacji prawnej i z tej przyczyny są bezprawne i nieważne” (Wasiński, 2011, s. 60). Rząd Norwegii natomiast oczekiwał od Trybunału stwierdzenia, że „Dania nie sprawuje suwerenności nad Ziemią Eirik Raudes Land” i potwierdzenia, że „Norwegia nabyła suwerenność nad Ziemią Eirik Raudes” (Wasiński, 2011, s. 60). Konflikt został rozwiązany w sposób pokojowy przez Stały Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, który orzekł na korzyść Danii (co zostało zaakceptowane przez Norwegów). W orzeczeniu z 1933r. Sąd uznał, iż „Dania posiada ważne tytuły suwerenności nad całą Grenlandią” (Wasiński, 2011, s. 60).

O tym, że Grenlandia – mimo niesprzyjającego klimatu – ma strategiczne znaczenie na arenie międzynarodowej, przekonały się Stany Zjednoczone podczas II wojny światowej, korzystając z podpisanego 9 kwietnia 1941r. traktatu międzynarodowego z Danią. Dawał on USA prawo do zakładania baz wojskowych na terenie Grenlandii i był podstawą do założenia stałej bazy lotniczej w Thule (Kubiak, 2012, s. 117). Taka decyzja duńskiego ambasadora, H. Kauffmana, wynikała z trudności zarządzania Grenlandią po zaanektowaniu Danii przez Niemcy. Dzięki temu, Grenlandia miała szansę korzystać z pewnej dozy niepodległości, choć, z drugiej strony, widoczne wówczas był większe wpływy Kanady i Stanów Zjednoczonych, które stale zaopatrywały Wyspę w zamian za dostawy kryolitu, na który w czasie wojny był znaczny popyt. Strategiczne położenie Grenlandii wiązało się również z powstaniem Wielkiej Koalicji – sojuszu polityczno-militarnego ZSRR z Wielką Brytanią i jej sprzymierzeńcami oraz Stanami Zjednoczonymi. Na podstawie podpisanego w 12 lipcu 1941r. układu o wzajemnej pomocy między ZSRR i Wielką Brytanią oraz uznania przez ZSRR Karty Atlantyckiej (podpisanej 12 sierpnia przez Stany Zjednoczone i Wielką Brytanię) nawiązana została między sprzymierzonymi współpraca wojskowa. Znalazła swój konkretny wyraz przede wszystkim w zabezpieczeniu obszarów peryferyjnych na północy – akwenów mórz arktycznych, przez które przebiegał szlak morski między Aliantami (Konecki, 2003, s. 276, 278).

Pomimo tego, iż II wojna światowa przyniosła natężenie nastrojów separatystycznych, komisja lokalnego parlamentu, powołana w 1946r., zadecydowała o utrzymaniu zależności od metropolii, a w 1953r. Wyspa uznana została przez społeczność międzynarodową za zamorskie terytorium Danii. Takie postanowienie społeczności Zielonej Wyspy mogłoby budzić wątpliwości, gdyby nie fakt, że Grenlandczycy byli uzależnieni od pomocy finansowej ze strony Danii i nie byli w stanie samodzielnie gospodarować Wyspą (obecnie roczna pomoc Duńczyków wynosi ok. 3 mln koron duńskich, co stanowi 60% ich budżetu).

Należy podkreślić starania Danii, która prowadziła aktywną politykę pomocową wobec Grenlandii. Poza wsparciem finansowym, jednym z wielu przykładów działań w tym obszarze były wprowadzane przez Danię programy edukacyjne, programy medyczne. Aby ułatwić działania programowe zaczęto skupiać ludność w obszarach miejskich (można te migracje obserwować również współcześnie – zob. Tab. 1.), co w efekcie przyczyniło się do wzrostu bezrobocia. Zjawisko to wynikało ze zmiany trybu życia rdzennej ludności, która przez lata utrzymywała się głównie z rybołówstwa oraz łowiectwa i nie potrafiła odnaleźć się w nowej rzeczywistości. Rodziło to nieporozumienia między metropolią a jej terytorium zależnym, w rezultacie przyczyniając się do narastania dążeń niepodległościowych. Obawy mieszkańców nasiliły się dodatkowo wraz z przystąpieniem Danii do Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej. Władze wyspy zaczęły domagać się wtedy większej reprezentacji w parlamencie duńskim. W rezultacie starań w 1979r. udało im się uzyskać wewnętrzną autonomię. Kolejnym krokiem było wystąpienie Grenlandii z Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej w 1985r. Głównym problemem był brak akceptacji dla wspólnej polityki w obszarze rybołówstwa. W tym samym czasie powstała flaga Wyspy, a duńskie nazwy zaczęto zamienić na inuickie, zgodne z tożsamością mieszkańców. Wydarzenia te sprawiły, że od 1985r. Grenlandia ma status zamorskiego terytorium stowarzyszonego, a jej relacje z Unią regulują odrębne porozumienia. Do najważniejszych uregulowań należy zaliczyć umowę o rybołówstwie z 1985r. (wielokrotnie modyfikowaną w następnych latach), która np. określa opłaty za udostępnianie łowisk rybakom z państw Unii Europejskiej, a z drugiej strony zezwala na bezcłowy import przetworów rybnych na rynek Unii Europejskiej.

Przez następne lata kwestia Grenlandii nie budziła zainteresowania na arenie międzynarodowej. Wynikało to m.in. z zakończenia zimnej wojny, w trakcie której terytorium Grenlandii służyło do kontrolowania przez kraje Zachodnie ruchu na całym północnym Atlantyku między portami Ameryki Północnej a portami Europy.

Wzrost aktywności autonomistów ponownie można było zaobserwować dopiero po opublikowaniu raportu, dotyczącego znacznych złóż ropy naftowej na północno-wschodnim wybrzeżu (Bishop A., Bremner C., Laake A., Parno P., Utskot G., 2011). Jak wskazują M. Czarny na podstawie amerykańskiego Geological Survey „złoża ropy są tak duże (...), że na północny wschód od wyspy znajduje się 31,4 mld baryłek” tego cennego surowca. (Czarny, 2009, s. 136-137).

W 2008r. Wyspa, żyjąca z dotacji Danii, ponownie zadecydowała o swojej przyszłości. Dwudziestego piątego listopada tego roku na Grenlandii odbyło się referendum w sprawie rozszerzenia autonomii. Frekwencja wyniosła aż 71,96%, tj. do urn przybyło ok. 39 tys. ludzi z osiemdziesięciu miejscowości. Tym razem społeczeństwo opowiedziało się za zwiększeniem swoich suwerennych praw aż w trzydziestu obszarach, w tym, m.in. sądownictwie, czy polityce morskiej. Jak stwierdził szef lokalnego rządu, Hans Enoksen, „Grenlandia otrzymała mandat by pójść dalej” (Rzeczpospolita, 26.11.2008), odnosząc się do starań o niepodległość. 75% Grenlandczyków opowiedziało się na „tak” za decydowaniem o sobie. Najważniejszą sprawą tego referendum dla przyszłej niepodległości Grenlandii było otrzymanie prawa do kontrolowania zasobów naturalnych, w tym: ropy

naftowej, gazu, diamentów, uranu, cynku i ołowiu. W gestii Danii pozostały nadal sprawy związane z polityką zagraniczną i obronną.

Wybory te zadecydowały nie tylko o tym, że władze Wyspy zyskały coraz więcej uprawnień, ale również, że Duńczycy nie będą mogli zagarniać w całości zysków uzyskiwanych z eksploatacji złóż surowców naturalnych.

Grenlandczycy, 21 czerwca 2009 roku, na mocy przeprowadzonego rok wcześniej referendum, stali się w oczach społeczności międzynarodowej odrębnym narodem, a język grenlandzki (kalaallisut) został oficjalnym językiem urzędowym dla 57 tys. społeczności. Status odrębnego narodu oznacza jednak w prawie międzynarodowym takiego uczestnika stosunków międzynarodowych, który ma charakter przejściowy. „Stają się one bowiem uczestnikami stosunków międzynarodowych, gdy podejmą działania na rzecz utworzenia własnego państwa. Przestają zaś nimi być z chwilą osiągnięcia tego celu, ponieważ funkcje ich reprezentacji przejmuje wtedy państwo” (Popiuk-Rysińska, 2001, s. 91)

Wraz ze wzrostem uprawnień, na rząd nałożone zostały nowe obowiązki, oznaczające wzrost wydatków o 300 mln koron, a stworzenie autonomicznej policji, sądów, więziennictwa – 200 mln koron. W tym samym czasie, Dania zobowiązywała się do przekazania Grenlandii 3,2 mld koron duńskich rocznie, stanowiących 60% budżetu wyspy oraz do podziału zysków z wydobywania surowców – 75 tys. przypadnie Grenlandii, a resztą zysków podzieli się po połowie, dopóki Danii nie zostanie zrekompensowana całość dotacji (Rzeczpospolita, 21 czerwca 2009).

Podsumowanie

System polityczny na Grenlandii pokazuje, jak trudna i skomplikowana jest sytuacja jej mieszkańców. Wyspa stanowi duńskie terytorium autonomiczne, gdzie Korona Duńska odpowiada za ochronę wyłącznych stref ekonomicznych oraz za jej obronność. W związku z ze sprawowaniem zwierzchności nad Grenlandią, Dania została upoważniona do wysuwania roszczeń wobec Morza Arktycznego. Mimo iż sama posiada ograniczone możliwości powiększenia swojej obecności na Grenlandii, za czym przemawiają czynniki ekonomiczne, społeczne, polityczne i demograficzne, to koncentruje swoje działania wokół gromadzenia informacji geologicznych. Działania te mają na celu uzasadnienie duńskich roszczeń do szelfu kontynentalnego. I w tym kontekście istotną rolę odgrywa stała obecność na wyspie wojsk duńskich.

Sytuacja polityczna wskazuje również, że niepodległość Grenlandczyków jest uzależniona od wielu podmiotów stosunków międzynarodowych, które widzą możliwe korzyści z wydobywania rzadkich surowców w tym regionie. Nie należy również zapominać o ekologach, którzy sprzeciwiają się tradycyjnej profesji. Aktywnymi uczestnikami, którzy coraz częściej zabierają głos w sprawie Grenlandii, są państwa arktyczne UE, Rosja, Chiny, Stany Zjednoczone i Kanada, które popierają dążenia niepodległościowe, same jednak oczekując z tego tytułu korzyści. Potencjalne uniezależnienie ekonomiczne od Danii będzie przy tym stanowiło podstawę realizacji tego celu. Czynnikiem hamującym

będzie w tym przypadku niekorzystna struktura społeczna Wyspy oraz nieprzygotowanie władz w Nuuk do spełnienia wymogów związanych z samorządem państwowym.

Przewidując też przyszłe wyzwania dla nowo powstałych struktur państwowych, wyzwanie mogą stanowić napływający wraz ze wzrostem liczby inwestycji imigranci. Niepokoje społeczne, zagrażające stabilności politycznej Wyspy mogą być czynnikiem komplikującym wewnętrzną sytuację państwa.

Problemem może być zwłaszcza mała liczebność społeczności Grenlandii, a tym samym relatywnie niski poziom akceptacji zmian kulturowych towarzyszących napływowi imigrantów nie tylko spoza Wyspy, ale także kręgu cywilizacyjnego, którego jest ona częścią.

Tym samym, główny zakres zadań, których realizacja może przybliżyć Nuuk do uzyskania pełnej suwerenności, to, z jednej strony, przygotowanie odpowiedniego zaplecza inwestycyjnego i należyte alokowanie zysków finansowych z tytułu eksploatacji surowców. Z drugiej zaś, zapewnienie administracji państwowej i gospodarce wystarczającego zaplecza kadrowego spośród własnej społeczności oraz przystosowanie jej do akceptacji zwiększonej imigracji. Obydwa procesy będą jednak długotrwałe, a ich efekt końcowy pozostaje bardzo niepewny.

Bibliografia

- Baird P. D. (1967). *Świat Polarny*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Bishop, A., Bremner, C., Laake, A., Parno, P. i Utskot, G. (2011), Petroleum Potential of the Arctic: Challenges and Solutions, *Oilfield Review Winter*, 2010/2011: 22, no. 4.
- Brańka, T. (2012). Geopolityczny status Królestwa Danii – mit państwa unitarnego. *Państwo i Prawo*, nr 4.
- Czachór, Z. (2007). Suwerenność, współzależności i legitymizacja systemu integracyjnego Unii Europejskiej. *Rocznik Integracji Europejskiej*, nr 1, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM.
- Czapliński, W. (1982). *Dzieje Danii nowożytnej (1500-1950)*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe Wydawnictwa Instytutu Batyckiego w Gdańsku.
- Czarny, R. (2009). *Dylematy energetyczne państw regionu nordyckiego*. Kielce: Wydawnictwo SCANDI-NAVIUM.
- Ehrlich, L. (1958). *Prawo międzynarodowe*, Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Global Arctic Programme (2012). Pobrano 23 września 2013r., z: http://awsassets.panda.org/downloads/global_arctic_programme_factsheet_2012_01_letter_english.pdf
- Grzela, J. (2011). Rola i miejsce Arktyki w polityce zagranicznej Polski. *Studia Humanistyczno-Społeczne*, nr 5. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach.
- Kleist, M. (15 czerwca 2010) *Greenland is getting ready to stand alone*. Pobrano 20 września 2013r. z: <http://www.theguardian.com/commentisfree/2010/jun/15/independent-greenland-mineral-resources-denmark>
- Konecki, T. (2003) *Skandynawia w drugiej wojnie światowej*, Warszawa: Książka i Wiedza.
- Kublik, A. (21 stycznia 2013). *Chiny walczą z UE o surowce Grenlandii*. Pobrano 23 września 2013r., z: http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,13266712,Chiny_walczą_z_UE_o_surowce_Grenlandii.html.
- Loukacheva, N. (2007). *The Arctic Promise: Legal and Political Autonomy of Greenland and Nunavut*. Toronto-Buffalo-London: Material.

- Łuszczuk, M. (2010). Koncepcja rozwoju polityki arktycznej Unii Europejskiej. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia* Vol. Xvii, 1 Sectio K, Lublin: Wydział Politologii UMCS.
- Makowski, A. (2011). Północna Droga Morska i perspektywy jej wykorzystania w żegludze międzynarodowej. *Studia Humanistyczno-Społeczne*, nr 5. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach.
- Michelsen, D. (ed.). (2013). *Greenland in Figures 2013*. Pobrano 20 października 2013, z: www.stat.gl
- Parello-Plesner, J. (23 maja 2013), *Grenlandia chińskim zagłębieniem surowcowym*. Pobrano 23 maja 2013, z: <http://natematchin.pl/grenlandia-chińskim-zaglebiem-surowcowym-i>
- Roesdahl, E. (1996). *Historia Wikingów*, Gdańsk: Wydawnictwo Marabut.
- Sanders, D. (1993). Self-Determination and Indigenous Peoples, W: C. Tomuschat (Red.) *Modern Law of Self-Determination. Developments in International Law*, Vol 16, Dordrecht-Boston-London.
- Wasiński, M. (2011). Sprawa statusu prawnego Wschodniej Grenlandii. W: P. Daranowski, J. Połatyńska, *Prawo międzynarodowe publiczne. Wybór orzecznictwa*, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck Sp. z o.o.

THE STATUS OF GREENLAND IN THE LIGHT OF CLIMATE CHANGES

Summary: Along with the progressive warming of the Arctic climate the importance of Greenland as a relevant element in the geopolitical system of the Arctic region will be growing. The increasing availability of local energy resources and rare earth metals will result in the increased interest of the island among the outside parties. Active political and economic factors aimed at Nuuk will be thus gaining momentum. This occurrence will be accompanied by the increasing desire of Greenland for a full political sovereignty.

Keywords: Arctic, Greenland, International Relation.